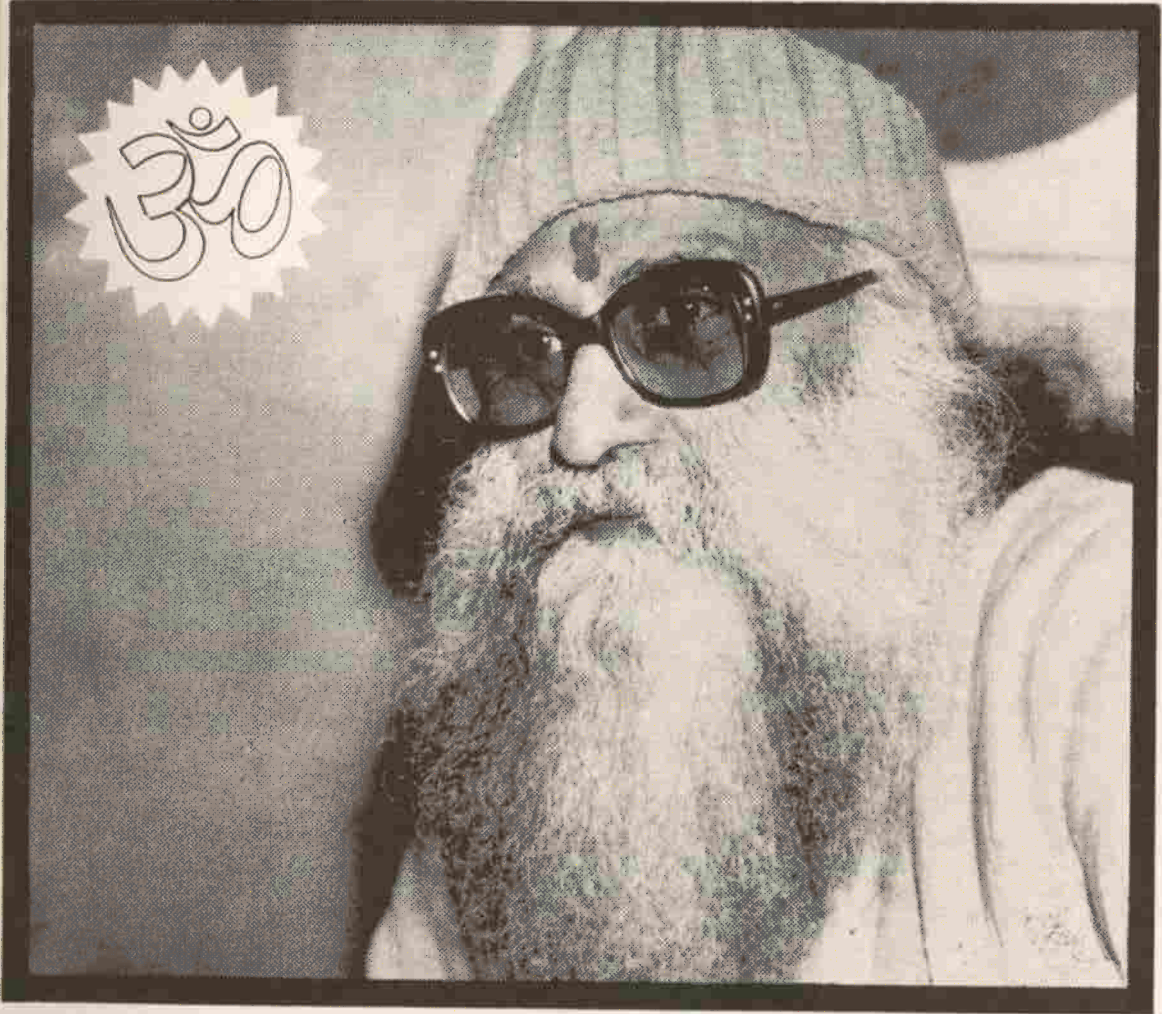

॥ तस्य वाचकः पणवः ॥

रुतभिरा

ଉତୁଜନ ହିତାୟ-ଉତୁଜନ ସୁଧାୟ

'योग'भिक्षा लावीओ, 'भिक्षु'जनी गुरुद्वार;
मुमुक्षु जरर पामशे, सौनो मुजमां भाग.

....રહે સંતનો સંત

—યોગબિંદુ

ભલે ધાંચી, મોચી, દરજી કેરાં; કાજ કરે અનંત;
સંત સ્વભાવ પલટે નહીં તો યે, રહે સંતનો સંત.
ડિઝી ન પૂછવી સંતો કેરી, મેળવી હેવું જ્ઞાન;
મૂલ્ય કરવું તક્ષારનું, રહેવા દેવું મ્યાન.

ભલે ગમાણુમાં જેસીને ખાધો હોય તોય ચોખ્ખા ધીનો લાડુ મીઠો
લાગે જ છે અને પૂરું પોષણ આપે જ છે, પણ ઊતરેલી ઘંસ અફલાતૂન
ટેબલ-ચુરસી ઉપર જેસીને ખાધી હોય તોય સ્વાદિષ્ટ નથી લાગતી અને
પોષણયુક્ત નથી નીવડતી. તેમ—

કલ્યાણપ્રક કિંમતી વાતોનું-સામગ્રીનું મૂલ્ય ફક્ત એટલા માટે જ
ધટી જવું ન જોઈએ કે તે હૈનિકો, અડવાડિકો કે પખવાડિકોમાં રજૂ થઈ
છે; અને અકલ્યાણકારી વાતોનું મૂલ્ય ફક્ત એટલા માટે જ વધી જવું
ન જોઈએ કે તે શાસ્ત્રોમાં (ધાર્મિક ગણ્યાતાં પુસ્તકોમાં) રજૂ થયેલી છે.

હીરા ઉકરડે પડ્યો હોય તોય તે હીરા જ છે અને કાચ અવેરીની
દુકાનમાં રાખ્યો હોય તોય તે કાચ જ છે; તેમ—

સંત, જ્યાં પણ હોય અને જે પણ સ્થિતિમાં હોય ત્યાં તે સંત
જ છે. સૂક્ષ્મ રીતે જોનારને, સમયરેરની બુલબુલામણીમાં પણ શુરુ-સંતોનું
શુરુ-સંતપણું જોવા મળવાનું જ. પરિસ્થિતિની કે પ્રવૃત્તિની વિષમતા કે
પ્રતિકૂળતા સંત-સ્વભાવને પલટાવી શકતી નથી.

અને આથી બિલટું આવું પણ જોવા મળે છે—

સંત, મહંત, સંન્યાસી થઈ ભલે, મોટાં માંડે ડગ;
ખમ-સ્વભાવ મુધરે નહીં તોયે, રહે ઠગનો ઠગ.

ધબાઆરોહણ-બિંદુજોધાત્સવ (મુ. પલિયક) ની
આમંત્રણપત્રિકામાંનું જોધગમ્ય લખાણ

ऋतम्भरा

(ऋतम्भरा એટલે અનુભવયુક્ત સત્યથી ભરેલું)

(અહુજન હિતાય-અહુજન સુખાય)

અંક : ૨

વર્ષ : ૪

માનદ તંત્રી : નૈવધ વ્યાસ

: લવાજમના દર :

વાર્ષિક સભ્ય (ભારતમાં) રૂ. ૭-૦૦
આહ્વાન સભ્ય ,, રૂ. ૨૦૦-૦૦
વાર્ષિક સભ્ય (પરદેશમાં) ૭ રૂાલર
આહ્વાન સભ્ય ,, ૨૦૦ રૂાલર

: લવાજમ મોકલવાનું સ્થળ :

- (૧) ડૉ. સોમાભાઈ એ. પટેલ
૧-અ, પલિવડનગર, સેન્ટ ડેવિયર્સ ડાર્ટમેન્ટ
રોડ, નારણપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૩.
- (૨) શ્રી નૈવધ સી. વ્યાસ
૩, ગંગાધર સોસાયટી, સમભાગ પાછળ,
મણીનગર, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૮.

પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગબિશુભ
સાથેનાં સંસ્મરણો તથા પ્રેરક
પ્રસંગો આવકાર્ય છે.

- તંત્રી

સૂચના : લવાજમ ચેક દ્વારા અથવા મનીઓર્ડર
દ્વારા એ. પ્રે. પ. ટ્રસ્ટના નામે
મોકલવું. સાથે આપનું પુરું નામ
અને સરનામું શુદ્ધ અક્ષરોમાં લખી
મોકલવું.

સભ્યો અને આહ્વાન સભ્યો નોંધવાનો પ્રયત્ન કરવો
એ પણ ગુરુસેવાનો એક પ્રકાર જ છે.

મુક્તા

(પાતંજલ યોગદર્શન-સમાધિપાદ)

- યોગભિક્ષુ

[૫ પુ. ગુરુદેવ શ્રી યોગભિક્ષુ દ્વારા આલેખાવેલ 'મુક્તા' પુસ્તકમાંથી સાબાર]

યોગપ્રાપ્તિ શ્રી પતંજલિ મુનિએ યોગદર્શનમાં સમાધિપ્રાપ્તિ બે પ્રકારે બતાવી : (૧) ભવપ્રત્યય દ્વારા (૨) ઉપાય પ્રત્યય વડે. જન્મથી જ જીને અસંપ્રજાત સમાધિ વિષેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત છે અને તેથી જ તે વિદેહી અને પ્રકૃતિલક્ષીની જેમ જીવે છે, એ ઘણા સમાધિ-પ્રાપ્તિનો ભવ-પ્રત્યય ઉપાય પ્રત્યય દ્વારા અસંપ્રજાત સમાધિને પ્રાપ્ત કરવા માટેનાં શ્રદ્ધા, વીર્ય, સ્મૃતિ, સમાધિ(સંપ્રજાત) અને પ્રજ્ઞા સાધનો બતાવ્યાં.

ગયા અંકમાં આપણે ભવ-પ્રત્યય અને ઉપાય-પ્રત્યયને ખૂબ સારી રીતે સમજ્યા. ઉપાય-પ્રત્યયના સાધકને સાધનામાં બીજું શેનું ધ્યાન રાખવાનું છે તે ઘણે પછીનું એકવીસમું સુત્ર કહી રહ્યું છે.

તીવ્રસંવેગાનાભાસન્નઃ ॥૨૧॥

ભાવાર્થ : તીવ્ર અને વિવેકવાળા વેગવાળાને (અસંપ્રજાત યોગ) શીઘ્ર પ્રાપ્ત થાય છે.

વિસ્તાર : અસંપ્રજાત યોગ શીઘ્ર પ્રાપ્ત કરવામાં તીવ્ર સંવેગની જરૂર છે. અહીં વેગ શબ્દ ન કહેતાં સંવેગ કહ્યો છે. સંવેગ એટલે ઘણા વેગ અને સંવેગ એટલે સાચો વેગ-વિવેકવાળો વેગ; આંધળો વેગ નહીં, ઘેબો વેગ નહીં. વેગ તો ખરો જ, પણ એ વેગ માટે આ શરતો છે કે વેગ આંધળો ન હોવો જોઈએ, વેગ વિવેક વિનાનો ન હોવો જોઈએ; વિવેકવાળો અને જગતો વેગ હોવો જોઈએ.

અસંપ્રજાત યોગ સિદ્ધ કરવા માટે જે પાંચ સાધનો-શ્રદ્ધા, વીર્ય, સ્મૃતિ, સમાધિ અને પ્રજ્ઞા નામનાં પાંચ સાધનો-બતાવવામાં આવ્યાં તેનું નામ આખું ઉપાય પ્રત્યય; એટલે કે તે ઉપાય પ્રત્યયનું પાલન અને જીવનમાં તેનું આચરણ. સાધનામાં જીનો જેટલો વેગ તેની તેટલી વહેલી પ્રાપ્તિ. તીવ્ર સંવેગવાળા સાધકને અસંપ્રજાત યોગ જલ્દી પ્રાપ્ત થાય છે; શીઘ્રતાથી તે આ અસંપ્રજાત યોગને અનુભવી લે છે. તીવ્ર વેગવાળા સાધક સિવાયના સાધકોનું શું થાય છે તે બાવીસમું સુત્ર કહી રહ્યું છે.

મૃદુમધ્યાધિમાત્રત્વાત તતોઽપિવિશેષઃ ॥૨૨॥

ભાવાર્થ : મૃદુ કરતાં મધ્ય વેગવાળો અને તેના કરતાં અધિમાત્ર વેગવાળો વિશેષ છે.

વિસ્તાર : આ પણ વેગની માત્રા બતાવતું સુત્ર છે. મૃદુ વેગવાળા કરતાં મધ્ય વેગવાળો વિશેષ છે અને મધ્ય વેગવાળા કરતાં અધિમાત્ર વેગવાળો સાધક વિશેષ છે. વિશેષ છે એટલે કે અસંપ્રજાત સમાધિ-કાર્યસિદ્ધિ જલ્દી પ્રાપ્ત કરી લે છે. તે, આ બે સુત્રો ઉપરથી એમ નક્કી થયું કે સાધકનો વેગ જેટલો તીવ્ર અને વિવેકવાળો તેટલી અસંપ્રજાત સમાધિની પ્રાપ્તિ જલ્દી.

તો, અસંપ્રજાત યોગની પ્રાપ્તિ માટેના બે પ્રકારો કલા; એક જન્મથી જ જ્ઞાન અને બીજો ઉપાયથી જ્ઞાન. એટલે કે જીને જન્મથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત છે તે અને બીજો જે ઉપાયથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે તે. આમ, આ બે પ્રકારના યોગીઓ અસંપ્રજાત યોગને પ્રાપ્ત કરવાવાળા થયા. આ બે પ્રકારના યોગીઓ સિવાય, આ બે રીત સિવાય તેની ત્રીજી કોઈ રીત છે-હા ? હા, ત્રીજી રીત પણ છે. તેવા માટે સુત્ર છે-

ઈશ્વરપ્રણિધાનાઠ્ઠા ॥૨૩॥

ભાવાર્થ : અથવા તો ઈશ્વરશરણાગતિથી (અસંપ્રજાત સમાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે).

વિસ્તાર : અસંપ્રજાત યોગ ભવપ્રત્યયથી, ઉપાયપ્રત્યયથી અને ઈશ્વરપ્રણિધાનથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ઈશ્વરપ્રણિધાન એટલે ઈશ્વરશરણાગતિ, ઈશ્વરના સંપૂર્ણ શરણે ચાલ્યા જવું. ઈશ્વરપ્રણિધાન એટલે સંપૂર્ણ સમર્પણ-ઈશ્વરની શરણાગતિ સ્વીકારી લેવી. જીને આ અસંપ્રજાત યોગ જન્મથી પ્રાપ્ત નથી અને જે ઉપાયપ્રત્યય પણ કરી શકે તેમ નથી અને છતાંપ અસંપ્રજાત યોગ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા છે તેના માટે આ ત્રીજો ઉપાય બતાવ્યો કે ઈશ્વરની શરણાગતિ સ્વીકારી

લેવી. આમ તો આ ત્રીજે ઉપાય બહુ સહેલા લાગે છે. "ઓહો ! આ તો સરસ ! ઈશ્વરશરણે ચાલ્યા જઈએ તો અસંપ્રજ્ઞાત યોગ પ્રાપ્ત થઈ જાય," આમ બોલવામાં તો સરળ લાગે છે. જો કે તે સરળ પણ છે અને મહાકઠિન પણ છે. શરણાગતિ સ્વીકારવી કાંઈ સહેલી નથી. જીવનમાં ઘણું બધું સમાધાન પ્રવર્તી જાય તો જ ઈશ્વરની શરણાગતિ સ્વીકારી શકાય છે; તો જ ઈશ્વરને શરણે જઈ શકાય છે.

ઈશ્વરનું શરણ એટલે ? કોઈ આપણને કહે કે ભાઈ, તમે ગુરુદેવના શરણે જાઓ; તો તમે તમારા ગુરુદેવના શરણે જઈ શકો કારણ કે ગુરુદેવ તો દેહધારી છે. તેમના ચરણોમાં બેસીએ અને કહીએ કે હું આપના શરણે છું, મારો ઉદ્ધાર કરો. જો પ્રમાણે તેઓ આપણને કહે તે પ્રમાણે આચરણ કરીએ, તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરીએ આ રીતે તેમનામય થઈ જઈએ. આપણું સર્વસ્વ ભૂલોને ગુરુમય થઈ જઈએ. આપણું તન, મન અને મન; વાણી, વર્તન અને ક્રિયા ગુરુદેવના ચરણોમાં ધરી દઈએ; તેમના ઉદ્દેશ્ય કરતાં આપણા ઉદ્દેશ્ય જુદા ન રહે; તેમના જીવનનું લોક-કથાણું જોધ્ય તે આપણું બની જાય; આમ, અનંત રીતે તેમનામય થઈ જઈએ. તે યુગ ગુરુ-શરણ; ગુરુદેવની શરણાગતિ આપણે સ્વીકારી લીધી. ઈશ્વરને શરણે જવાથી અસંપ્રજ્ઞાત યોગની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. જો કે આર્યપ્રજ્ઞાલક્ષીમાં, શાસ્ત્રોપાં ગુરુને ઈશ્વર જ કહેવામાં આવ્યા છે, ઈશ્વરથી વિશેષ કહેવામાં આવ્યા છે. જેમ કે -

ગુરુ, ગોવિંદ દોહિ અડે, કિસકો લાગૌં પાય ?
બલિહારી ગુરુદેવકી, ગોવિંદ દિયો બતાય.

આ રીતે, ગુરુ અને ગોવિંદ બંને સામા આવીને ઊભા રહે તો પ્રથમ પ્રણામ કોને કરવા ? પ્રથમ તો ગુરુદેવને જ કરવા. કેમ ? એટલા માટે કે તેમના દ્વારા તો ગોવિંદ મળ્યા. ગુરુની આટલી મોટી મહત્તા છે. તો આપણે ગુરુના શરણે ચાલ્યા જઈએ તો એ પણ ઈશ્વરનું શરણ જ છે, તે ઈશ્વરપ્રણિધાન જ થયું. ચાલે તેને ઈશ્વરપ્રણિધાન કહીએ; ઈશ્વરપ્રણિધાનાદા

કે ગુરુપ્રણિધાનાદા જ કહીએ તે. પણ તેમના-ચાલે ઈશ્વરનાકે ચાલે ગુરુના-શરણે જઈને અહમૂનો સંપૂર્ણ-પણે ત્યાગ કરવાનો છે. તો જ, સાચી રીતે શરણાગતિ સ્વીકારી કહેવાય, સમજાવવુંક શરણાગતિ સ્વીકારી કહેવાય; અને તો જ અસંપ્રજ્ઞાત યોગની પ્રાપ્તિ થાય.

વળી સાધકે એ પણ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે ગુરુ-સંતો એ સાચા અર્થમાં ઈશ્વરના પ્રતિનિધિ જ છે. ઈશ્વર તો નિર્ગુણ, નિરાકાર છે તેથી તેના વિષેની સંપૂર્ણ સમજ પ્રાપ્ત કર્યા સિવાય તેના શરણે જઈ શકાતું નથી. ઈશ્વર વિષેની સંપૂર્ણ સમજ આપણને ગુરુસંતો પાસેથી જ મળે છે. વળી તેઓ દેહધારી છે, ઈન્દ્રિયગોચર છે તેથી સહેલાઈથી તેમને શરણે જઈ શકાય છે. અને શરણે પણ ચેના માટે જવાનું છે ? અહમૂમાંથી મુક્ત થવા માટે; કારણ કે જ્યાં સુધી અહમૂ છે ત્યાં સુધી પ્રણિધાન નથી. જેવા આપણે અહમૂમુક્ત થયા કે પ્રણિધાન-શરણાગતિ આપોઆપ સહજ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે. અને સંપૂર્ણ શરણાગતિ પ્રાપ્ત થતાં જ અસંપ્રજ્ઞાત યોગની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આમ, અસંપ્રજ્ઞાત યોગની પ્રાપ્તિ માટેનો આ ત્રીજો ઉપાય બતાવ્યો- ઈશ્વરપ્રણિધાન.

જેના શરણે જવું હોય તેનું કાંઈ જ્ઞાન તો હોવું જોઈએ, તેનો કાંઈ પરિચય તો હોવો જોઈએ. તમને કોઈ કહે કે ભાઈ, તમે અમુક રાજાના કે અમુક શેઠના શરણે જાઓ તો તમારું કાર્ય થઈ જશે. તે પ્રમાણે તેની શરણે જવાની ઈચ્છા હોય તો તેને થોડી વધુ માહિતી આપવી પડે, નહીં તો એ કેવી રીતે શરણે જાય ? જેના શરણે જવું છે તે ક્યાં રહે છે ? ક્યા ગામમાં રહે છે. ? તે ગામમાં તેનું મકાન ક્યાં છે ? તે મકાનમાં ગયા પછી કોને પૂછવું ? જેના શરણે જવું છે તે કેવા છે ? જાડા કે પાતળા, લાંબા કે ટૂંકા, કેવા છે ? એ ચરમાં પહેરે છે ? તેમનો સ્વભાવ કેવા છે ? એ કાળા છે કે ગોરા છે ? એમ કાંઈ પરિચય તો આપવો જોઈએ ને ! પરિચય વિના એમ કહી દઈએ કે તમે અમુકના શરણે જાઓ અને એ ચાલવા માંડે તો તે તેમને મળે જ કર્યાથી ? અને

મજે તો તે ઓળખે ક્યાંથી ? તેને તો ઘણું જ શરૂ છે જવું છે પણ કેવી રીતે શરૂ જાય ? જેને શરૂ છે જવું છે તેના વિષે કાંઈ માહિતી નથી, કાંઈ ઓળખ નથી, કાંઈ જાણકારી નથી. તો તે કેવી રીતે શરૂ જાય ? તેથી શરૂ કરતાં પહેલાં ઓળખ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. અહીં ઈશ્વરને શરૂ કરવાની વાત આવી, તેથી આગલાં સૂત્રોમાં ઈશ્વર વિષેની ઓળખ આપી છે.

તો આમ, અસંપ્રજ્ઞાત સમાધિને પ્રાપ્ત કરવાનો ત્રીજો ઉપાય છે ઈશ્વરશ્લાગતિ. પરંતુ જે ઈશ્વરના શરૂ કરવાનું છે તે ઈશ્વર કોને જાણવા ? યોગદર્શનમાં પતંજલિ મુનિએ ઈશ્વર વિષેની જે વ્યાખ્યા કરી છે તેને સમજીએ તે પહેલાં અત્યાર સુધીમાં સમજેલાં બાવીસ સૂત્રોના અભ્યાસનું પુનરાવર્તન કરીએ.

પાતંજલિ યોગદર્શનના કુલ ચાર પાઠ છે. (૧) સમાધિપાઠ (૨) સાધનપાઠ (૩) વિભૂતિપાઠ (૪) કેવલ્યપાઠ. યોગદર્શનના સમાધિપાઠનાં બાવીસ સૂત્રોને આપણે સમજાયા.

યોગ એટલે ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ. યોગ એટલે સમાધિ પ્રાપ્ત કરવાના કર્મોમાં કુશળતા. યોગ એટલે સમાધિ. યોગ એટલે બહિર્મુખપણામાંથી અંતર્મુખપણામાં જવું. યોગ એટલે સ્થૂળતામાંથી સૂક્ષ્મતામાં પ્રવેશ કરવો.

'યોગ' વખતે દ્રષ્ટા(જીવાત્મા) 'સ્વ'માં સુસ્થિર હોય છે. યોગ સિવાયની અવસ્થામાં જીવાત્મા વૃત્તિમય હોય છે.

પાપ અને પુણ્યના ભેદવાળી વૃત્તિઓ પાંચ પ્રકારની હોય છે : (૧) પ્રમાણ (૨) વિપર્યય (૩) વિકલ્પ (૪) નિદ્રા (૫) સ્મૃતિ. પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ એ ત્રણના સમૂહને પ્રમાણવૃત્તિ કહેવામાં આવે છે. અતદૂ પદાર્થો પ્રતિષ્ઠિત થયેલા જ્ઞાનને વિપર્યય વૃત્તિ કહેવામાં આવે છે. જેમાં જે રૂપ હોય તેમાં તે રૂપ ન દેખાવું તેનું નામ મિથ્યા જ્ઞાન, તેનું નામ વિપર્યય વૃત્તિ. શબ્દોચ્ચારથી એમ લાગે કે કાંઈક વસ્તુ છે પણ હોય કાંઈ જ નહીં; તેને વિકલ્પવૃત્તિ કહેવામાં આવે છે. યોગમાં નિદ્રાને પણ વૃત્તિ ગણવામાં આવી છે.

અભાવના જ્ઞાનનું આવંબન કરવાવાળી વૃત્તિને નિદ્રા વૃત્તિ કહેવામાં આવે છે. નિદ્રા દ્વારા સ્થૂળ શરીરને વધુમાં વધુ આરામ મળે છે અને છતાં પણ તે વૃત્તિ જ ગણાય છે. કારણ કે સમાધિમાં જેવો આરામ શરીરને મળે છે તેવો આરામ, તેવો પૂર્ણ આરામ ઊંઘમાં-નિદ્રામાં મળતો નથી. અનુભવેલા વિષયોની યાદ, તેને સ્મૃતિવૃત્તિ કહેવામાં આવે છે.

ઉપર કહેલી પાંચ વૃત્તિઓના નિરોધથી યોગની પ્રાપ્તિ થાય છે. વૃત્તિઓનો નિરોધ કઈ રીતે થઈ શકે ? અભ્યાસ અને વૈરાગ્યથી તે વૃત્તિઓનો નિરોધ થઈ શકે છે. અભ્યાસ એટલે કે આપણે જે કાંઈ પ્રાપ્ત કરવાનું છે તે જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી ફરીફરીતે તે પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો તેનું નામ અભ્યાસ. અભ્યાસને દૃઢ કરવા માટે લાંબા સમય સુધી આગંડપણે અને આદર સાથે અભ્યાસ કરવો જોઈએ. અભ્યાસ કરતી વખતે આ ત્રણ બાજતોને નજર સમક્ષ રાખવાથી ભૌતિક અથવા આધ્યાત્મિક કોઈપણ પ્રકારનાં કાર્યોમાં સફળ થઈ શકાય છે. ભોગવેલા અને સાંભળેલા વિષયો ઉપર કાબૂ કરી લેવો તેનું નામ વૈરાગ્ય છે. આમ, અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય દ્વારા વૃત્તિઓનો નિરોધ કરી શકાય છે.

પરમપુરુષના ગુણાનુવાદ ગાવાથી તૃપ્તારહિત થવાય છે પરમપુરુષના ગુણાનુવાદ એટલે કોના ગુણાનુવાદ ? અહીં જે પ્રશ્ન થયો છે તેનું નિરાકરણ પણ પતંજલિ મુનિએ સમાધિપાઠના ત્રેવીસથી સત્યાવીસમા સૂત્રમાં કરેલું જ છે. જે ઈશ્વરની - જે પરમપુરુષની શરૂઆતિ સ્વીકારવાની છે તેના જ ગુણાનુવાદ ગાઈને તૃપ્તારહિત થવાય છે-થવાનું છે.

ત્યાર પછી સંપ્રજ્ઞાત અને અસંપ્રજ્ઞાત સમાધિ વિષે સમજાયા. વિચાર, વિચાર, આનંદ અને અસ્થિમતાનો સત્તાવો લઈને જે એકાગ્રતા કરવામાં આવે છે તેને સંપ્રજ્ઞાત સમાધિ કહે છે જે સ્થિતિમાં વિરામનું જ્ઞાન અને તે જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરતાં કરતાં કેવળ સંસ્કાર માત્ર શેષ રહી જાય; સંસ્કારમાત્ર જ બચી રહે તેવી સ્થિતિને અસંપ્રજ્ઞાત સમાધિ કહેવામાં આવે છે.

(અનુસંધાન ભુઓ પાન નં. ૩૦)

ગુરુ સમ ઓર કોઈ નહીં ઢાતા....

[પવિત્ર મુકામે યોગયેલ ધજરોલણ અને ભિમુજોધોત્સવ કાર્યક્રમનો અલેવાલ]

સંકલન : ગુરુપાઠપંક

૧૯૭૮ના ડિસેમ્બર માસમાં પવિત્ર મુકામે "ગાયત્રી અનુક્રાંત સાધના ઢિમિર"નું આયોજન થયેલું. તે પ્રસંગની યાદ તાજી રહે અને ઓ નિમિત્તે ઓક આધ્યાત્મિક કાર્યક્રમનું આયોજન યાય તે હેતુથી દર વર્ષે ડિસેમ્બર માસના છેલ્લા રવિવારે પવિત્ર મુકામે ધજરોલણનો કાર્યક્રમ ઊજવાય છે. કાર્યક્રમના યોજકો ઓટલે કે ડૉ. સદ્ગુરુસમર્પણભિમુજ અને તેમના કુટુંબપરિવારની ગુરુનિષ્ઠા દાદ માગી લે તેવી છે. આમેય આવા આધ્યાત્મિક કાર્યક્રમો પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગભિમુજના સાંનિધ્યમાં અવારનવાર યોજતા જ રહે છે કે જેમાં ડૉ. સદ્ગુરુસમર્પણભિમુ તેમનું તન-મન-ધન અને સર્વેસ્વ સમર્પણ કરી દેતા હોય છે; તે આ તે વળી યોતાના ધરનો જ પ્રસંગ, તેથી આ કાર્યક્રમના આયોજનમાં તેઓ પાણું વાળીને જેવે જ થેતા ? અને તેમના આવા અદમ્ય ઉત્સાહના કારણે જ પવિત્ર મુકામે ધજરોલણ પ્રસંગે બીજે પણ કોઈ વિશિષ્ટ કાર્યક્રમ અનાયાસે જ યોજાઈ જતો હોય છે. આ વર્ષે પણ ઓમ જ અન્યું. ધજરોલણની સાથે જોડાયો ભિમુજોધોત્સવ.

દર વર્ષની માફક આ વર્ષે પણ લકઝરી બસો, મેટ્રોડોર, મોટરગાડીઓ અને અન્ય વાહનોમાં બેસી સૌ પવિત્ર પહોંચ્યાં. ગામના પાદરે પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગભિમુજનું ભવ્ય સ્વાગત-સામેયું થયું. પછી ધૂન જોલાવતાં જોલાવતાં સૌ ખેતરે પહોંચ્યાં. દૂધની પ્રસાદી લઈને સૌ સભામંડપમાં જોઠવાયાં.

કાર્યક્રમની શરૂઆતમાં જ પૂજ્યશ્રીએ ઓમુપરિવારના દિવ્યાત્માઓને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પવા સૌને જે મિનિટ મૌન રાખવાનું કહ્યું. જે મિનિટના મૌન બાદ સૌએ ઈર્ષ પ્રભુવેચ્છાર કર્યો. આ નિમિત્તે જોલાવતાં પૂ. શ્રી યોગભિમુજને જણાવ્યું કે -

"ઓમુપરિવારના દિવ્યાત્માઓ તેમના સ્યુજ શરીરથી

ભલે જેરલાજર હોય છતાંય ઓમનાં કર્મથી, ઓમના ભાવથી, ઓમના સદ્ગુણથી તેઓ અહીંયાં ઉપસ્થિત જ છે. જેમણે જેમણે, જે જે રીતે ઓમુપરિવારનું કાર્ય કર્યું છે, બહુજનહિતાય-સુખાયનું કાર્ય કર્યું છે, ધર્મસમર્થનનું કાર્ય કર્યું છે તે સૌને આપણે શા માટે યાદ કરીએ છીએ ? આપણા યોતાને માટે. ઓમને શું છે ? ઓ તે ઓમનું યોતાનું સાથક કરી ગયા, ઓમના યોતાના હાથે. તે હવે તે, ઓમને યાદ કરી આપણે પ્રેરણા મેળવી રહ્યાં છીએ, જે વસ્તુની યાદ તાજી કરી રહ્યાં છીએ કે જેમ ઓ શરીરે ચાલ્યાં ગયાં ઓમ આપણું શરીર પણ ચાલ્યું જવાનું છે; તે આ શરીર ચાલ્યું જાય એ પહેલાં કાંઈક કરી લઈએ. રહેા ન ભૂલકે કલ્પી, મહાંધ તુચ્છ વિત્તમે; સનાથ જાન આપકો, કરો ન ગર્વ વિત્તમે; અનાથ કોન હૈ યહાં ? ત્રિલોકીનાથ સાથ હૈ; દયાલુ દીનબંધુકે બટે વિશાલ હાથ હૈ; અતીવ ભાગ્યહીન હૈ, અધીર ભાવજે ભરે; વહી મતુબ્ય હૈ કિ જે, સલી કે લિયે મરે.

"તે આમ, મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કર્યો છે તેને સાથક કેમ કરી લેવો ? જીવમાત્ર માટે, બહુજનહિતાય-સુખાય અર્થે કાંઈક કરી છૂટીએ. નહીં તે બપાં શરીરનું થયું ઓમ આનું (યોતાના શરીર તરફ દર્શારો કરીને) પણ લઈ જવાનું. ચાહે ખાટલામાં, ચાહે મોટરમાં, ચાહે એકિસડન્ટમાં કે ચાહે ગમે ત્યાં ઓનું વિસર્જન લઈ જવાનું-કાળે-અકાળે. પછી કોઈનું શરીર ભુમિમાં તે કોઈનું પાણીમાં, કોઈનું ગીધડાંઓ કે કોઈ જંગલનાં પ્રાણીઓના પેટમાં; પણ ગમે તે રીતે પંચમહાભૂતમાં એ પંચમહાભૂત મળી જવાના. તે, ઓનું છેવટનું પરિણામ એ જ જે હોય તે તેનો સદ્ઉપયોગ વધુમાં વધુ કરી લે એ જ ભુવિદ્યાળી છે.

જે મરણ એ જિંદગીની છે અરે છેદલી દશા, તે પરાર્થે અર્પવાને આ જીવનના મોહ શા ?!

તો પછી બીજા ગુરુ
શું આપી શકવાના ?

“કેટલાં વર્ષોથી તમે અને અમે સતત સાથે જ છીએ. અમે સતત સાંભળાવ્યા કરીએ છીએ, તમે સતત સાંભળ્યા કરો છો. તો, જેમ બધાં શરીરનું થયું તેમ આ (પિતાના શરીર તરફ આંગળી કરીને) શરીરનું પણ થવાનું, આ બધાં (બધા તરફ હાથ ફેરવીને) શરીરનું પણ થવાનું. છતાંય જે વખતે આ શરીરની હાલતી ન હોય - સાથે વિશ ઉપર ન હોય કે સાથે ભારતમાં ન હોય - ત્યારે પણ આ શરીર હાલત જ છે. કઈ રીતે ? આ જે કાંઈ કહેવાઈ રહ્યું છે તે તમારા હૃદયમાં ઘોંટી રહ્યું છે, તે તમારા હૃદયની છવતી-જગતી ડાયરી તમે વાંચી શકો છો - અક્ષરદેહ, ભાવદેહ. જે શરીરને આપણે ગુરુ, પૂજ્ય માનતા હોઈએ એ શરીર પંચ-મહાભૂતથી હાલત ન હોય તો શું આપણે અનાથ થઈ જઈએ છીએ !? ના. પરંતુ જે એમની પાસેથી આપણે સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન કર્યું હોય તો આપણે અનાથ થઈ જઈએ. પછી માર્યા માર્યા રખડવું પડે, કે અમારા ગુરુજી તો વિલીન થઈ ગયા હવે અમારે કોની પાસે જવું ? બીજા કયા ગુરુ ગોતવા જવા ? આમની પાસે જઈએ ને તેમની પાસે જઈએ ને કશીએ કે હવે અમને કાંઈ માર્ગદર્શન આપો. તો, આજ સુધી, આટલાં વર્ષો સુધી આપણે ક્યું શું ? ગુરુજનો પાસેથી આપણે લીધું શું ? એમની ગેરહાજરીમાં આપણને ફરીને બીજા ગુરુ ગોતવાની જરૂર પડે તો જે પહેલા ગુરુની સ્થિતિ હતી એ જ સ્થિતિ બીજા ગુરુની થઈ જવાની અને તમે તો ખાલીના ખાલી જ રહેવાના. બીજા ગુરુ શું આપી શકવાના ? ત્રીજા ગુરુ શું આપી શકવાના ?

“પહેલા ગુરુ પાસે વર્ષો સુધી રહ્યા, બચપણથી માંડી બુઢા થઈ ગયા ત્યાં સુધી રહ્યા. અને છતાંય એમની પાસેથી કાંઈ ન લીધું અને આપણું ભાથું ખાલીનું ખાલી રહ્યું, આપણું ચિરસ્તું ખાલીનું ખાલી જ રહ્યું, આપણું હૃદય ચિરનું ચિર જ રહ્યું તો હવે બીજું કોણ ભરી આપવાનું હતું ?

“પણ એવા રહીએ શા માટે ? ગુરુજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી લઈએ. ગુરુ બની જઈએ. પછી ગુરુદેવ હાલત હોય તો આનંદની વાત છે; કાચકવચિત થઈ ગયા હોય તો એમનું આપેલું જ્ઞાન-ગુરુજ્ઞાન આપણી સાથે જ છે. બધાં ગુરુભાઈબહેનો સાથે જ છીએ. બધા કાર્યક્રમો જે રીતે થઈ રહ્યા છે એ રીતે થતા રહે, આનંદ કરતાં રહીએ. જે કોઈ મહાપુરુષો આવતા હોય તે બધાને ‘નારાયણ’ કરતા રહીએ. નારાયણ ન કરીએ એમ નહીં પણ હવે અમે લયુ છીએ, હવે અમારું ગુરુની જરૂર છે એ રીતની ઠોઠાઠોડી શા માટે આપણી હોય ?

તુલસી ઇસ સંસારમે’, સખસે મિલિયે ધાઈ;
ના જાને કોહી રૂપમે’, નારાયણ મિલ જાઈ.

આપણે તો સાચા ગુરુના સાચા શિષ્યો છીએ; તો સૌને નમસ્કાર કરીએ. નમસ્કાર કરવા એ તો શક્તિસામર્થ્યપૂર્ણાની નિશાની છે. બીજને નમન કોણ કરી શકે છે ? જેણે ગુરુજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તે, જે શક્તિશાળી છે તે; જેનામાં શક્તિ નથી તેને જ ‘હું...હું...’ થાય.

“તો, ત્યારે ગુરુજનોની શરીરથી ઉપસ્થિતિ ન હોય ત્યારે પણ આપણે ગુરુમય જ છીએ. એમનું આપેલું જ્ઞાન-ગુરુજ્ઞાન સતત આપણી સાથે જ છે. તેથી જ રીતે જે ગુરુભાઈબહેનો હાલમાં શરીરથી ઉપસ્થિત નથી તેઓ પણ આપણી સાથે જ છે, તેઓની પ્રેરણા આપણી સાથે જ છે અને તેઓને આપણે આ રીતે વાદ કરીએ જ છીએ. અસ્તુ.

“જે-ત્રણ દિવસ પહેલાં આપણા કનુભાઈ પંડ્યા તેમના એક મિત્રને કહેતા હશે કે, “આપણને તો બાપુએ વખો (પીઠ ઉપર ધબો) માર્યા છે, બાપુએ (યોગભિલુહ્ય) હાથ મૂક્યા એ મૂક્યા, હવે બીજને હાથ મૂકવાની જરૂર શેની પડે ?” ઉત્તમ વાત છે; સમજવા જેવી વાત છે. કનુભાઈની ભાવનાનું પ્રદર્શન કરવા માટે હું આ વાત નથી કહી રહ્યો. આ તો વાત કરવાનું એક નિમિત્ત ઉપાડયું.

"જેની સાથે આખી બ્રહ્મણી ગાળી નાખીએ અને તેણે આપણને જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થયું હોય, તે પછીથી તે શું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાનું હતું ? કહેવાની મતલબ એ કે જે મોકો મળ્યો છે એ મોકાને બરાબર મૂલ્યવાન સમજીને એમની પાસેથી જ પ્રાપ્ત કરી લેવાનું છે. જુવાનીમાં જે કામ ન કરી શક્યા એ પછી જુઠાપામાં થઈ શકવાનું છે ? જુઠાપામાં ક્યાં સ્વતંત્ર રહેવાના હતા ?

"આ બધી વાતો આપણે અવારનવાર કરીએ છીએ. હવે આ બધી વાત આપણે કરતા હોઈએ ત્યારે સૌ કોઈ એમ જ સમજે કે, 'બાપુ, આ બધી વાતો તે માધાબાઈને જ કહેતા લાગે છે, આપણને નહીં !' માધાબાઈ એમ સમજે કે આ બધી વાતો લખમણુ-બાઈને જ કહેતા લાગે છે ! લખમણુબાઈ એમ સમજે કે આ બધી વાત તે ભગવાનબાઈને જ કહેતા લાગે છે, મારે શું વધી હતા ? આમ જ સૌ એમ જ સમજે કે મને આ વાત કહેવામાં નથી આવતી, આ તે પેલાને કહેવામાં આવે છે તે પછી થઈ રહ્યું. પછી કોઈને લાગે નહીં. આ વાતને દર્શાવતી સમજીએ.

"બીરબલ અને અકબરની એક વાત છે. અકબર કહે કે આપણે આ હોજ દુધથી ભરી દેવો છે. બીરબલ કહે કે, બાદશાહ ! એ તો સાવ સહેલી વાત છે. ઠંઠેશ પિટાવી દો કે સૌ પ્રજાજનોએ કાલે સવારે એક લોટો ભરીને આ હોજમાં દુધ રેડી જવું. ઠંઠેશ તો પિટાઈ ગયો. પણ બંધા બુદ્ધિશાળી હતા. તેથી સર્વેએ એમ વિચાર્યું કે બંધા દુધથી ભરેલા લોટો રેડશે. તેમાં હું એક નહીં રેડું તો ક્યાં કોઈને ખબર પડવાની છે. સૌએ આપે જ વિચાર કર્યો. સવારે ઊઠીને અકબર અને બીરબલ હોજ પાસે ગયા અને જોયું તે હોજમાં એક દીપું જે દુધ નહીં, કાગળ ઊઠે ! અકબર બીરબલને પૂછે, 'કાં, તું કહેતો હતો ને કે હોજ દુધથી ભરાઈ જાય !' બીરબલ કહે, 'હા જાણીપનાહ, પણ એવી ભાવના જોઈએ. આ એવા પ્રકારની ભાવના થઈ કે હોજમાં પાણીયે ન આવ્યું, અને જેવી ભાવના

થવી જોઈએ તેવી ભાવના થાય તે આખો હોજ દુધથી ભરાઈ જાય, મધથી ભરાઈ જાય, અમૂતથી ભરાઈ જાય.'

"જે સૌ પોતાની ફરજને સમજે કે બીજા બહેને ગમે તેમ કરે પણ મારે તે મારી ફરજ બજાવવી છે અને આ બાપુ જે કાંઈ કહી રહ્યા છે એ મને જ કહી રહ્યા છે. હું જ ઓછામાં ઓછા છું, હું જ ગુનેગાર છું, હું જ સાવ નીચી પાયરી પર છું, આ બધું મને જ સંભળાવી રહ્યા છે એમ જે સૌ કોઈ સમજે તે ? સૌનો ઉદ્ધાર થાય.

"તો આમ, જ્યાંથી પ્રાપ્ત કરવાનું છે ત્યાંથી પ્રાપ્ત ન કરીએ; આજસમાં રહીએ, પ્રમાદમાં રહીએ, બગાણું ખાતાં જે સાકરનો ટુકડો મોમાં આવ્યો છે તેને થૂંકી નાખીએ તે ? બધી વાર એવી પરિસ્થિતિ આવવાની ? પરિસ્થિતિ પ્રતિકૂળ આવ્યા પછી તે ક્યાં કાંઈ થવાનું જ હતું ? જ્યારે આપણા અધિકારમાં બધું જ હતું ત્યારે પણ આપણે કાંઈ ન કરી શક્યા ! જુવાનીમાં પણ આપણે કાંઈ ન કરી શક્યા કે જ્યારે તન-મન-ધન બધું જ આપણા હાથમાં હતું. દીર્ઘ-સૂત્રીપણામાં 'કાલે, કાલે, કાલે' કરતા ગયા. પણ ત્યાં (આકાશ તરફ ઈશારો કરીને) ક્યાં કાલ હતી ? ત્યાં તે બધી જ ગણતરી બરાબર થાય છે. સુરોદય ને સુરોસ્ત, સુરોદય ને સુરોસ્ત; આટલા દિવસો થયા ને આટલા મહિના થયા ને આટલાં વર્ષો થયાં ને કાલે બાઈ નોયાર. આપણે તો દેવ મુજબ કહીશું કે 'ના બાઈ, કાલે.' પણ ત્યાં ક્યાં 'કાલે' ચાલવાનું હતું ?

"ગયા જન્મના અનેક સુકૃતને કારણે મનુષ્યજન્મમાં આવ્યા છીએ અને એટલું જ નહીં; પાનિ-સંકારમાં ફરી રહ્યા છીએ. તે, ગયા જન્મમાં જે કાંઈ કર્યું હશે તેનાથી આ જન્મમાં કાંઈક વધુ કરીએ. હવે વખતે કહીએ છીએ કે જેને આપણે આપણું કહીએ છીએ તે કાંઈ જ આપણું નથી; તે બધું જ અહીં પડ્યું રહેવાનું છે, શરીર સુહાં. ગુડુ-સંતા તે ઘણું કહે છે કે નરઘ લઈ લે, માણી લે, ધર્મ કરી લે. પણ માયાવી હૃદયને એક કાનથી સાંભળીને બીજા કાનથી

નીકળી જતું હોય છે. કહેનારા તે ખૂબ કહે છે, ખૂબ સહાયતા આપે છે, પોતાનું જીવન અર્પણ કરી દે છે પણ જેને ચેતવાનું છે તે નથી ચેતતા.”

પૂજ્યશ્રીના આ પ્રવચન બાદ સૌએ સ્વાધ્યાય કર્યો. સ્વાધ્યાય બાદ ડૉ. સદ્ગુરુસસર્વજ્ઞભિશુજ્ઞને અને તેમના કુટુંબ-પરિવારે પૂજ્યશ્રીની આરતી ઉતારી. આરતી સમયે પૂજ્યશ્રીએ ઓમ્બુજવાનનો ક્રોધો પણ આગળ પઢ્યો. આમ પૂજ્યશ્રી શ્રદ્ધા અને ભાવના સાથે મર્્યાદાને પણ વિશેષ મહત્ત્વ આપે છે. નહીં તે તાર્ત્ત્વિક રીતે જોતાં તે જડ મૂર્તિ કરતા ચેતનમૂર્તિની આરતી ઉતારવી જ વધુ યોગ્ય છે કારણ કે ‘જગતા’ મનુષ્યમાંથી નીકળતા દિવ્ય ચેતન્યવલોનો લાભ આરતી ઉતારનારને અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. એ એક આધ્યાત્મિક સદસ્ય છે કે જે સદસ્યોદ્ધાટન પણ પૂજ્યશ્રીએ જ કરેલું છે. તે આમ આરતી બાદ દ્વીને એક વાર સત્સંગની રમઝટ ભોલવા લાગી. વળી આજનો વિષય પણ કેવો ગહન છે! ગુરુપંથાવલંબીઓને અને નિઃસાસુ સાપકોને તે જાણે છપાન પ્રકારના ભોગોનો રસથાળ પ્રાપ્ત થયો.

ગુરુસંતોની સાચી કિંમત સમજાઈ છે ?

“જેનમાં જેનું બીજ વાવીયું એનો જ છોડ થયે; એ જ પ્રમાણે જેનાં કર્મો કરીયું એનું જ ફળ મળશે. આટલું જાણવા છતાંય ગૃહલતમાં રહીએ છીએ, સત્કર્મો નથી કરતા, એ બુદ્ધિમાની કહેવાય ? લીમડામાંથી લીમડો ઊગે છે—આંબામાંથી આંબો ઊગે છે એમ સુખમાંથી સુખ ઊગે, દર્પમાંથી દર્પ ઊગે, દુઃખમાંથી દુઃખ ઊગે, શોકમાંથી શોક ઊગે, સત્કારમાંથી સત્કાર ઊગે, કોપમાંથી કોપ ઊગે, રીસમાંથી રીસ જાગે એ ભૌતિક જગતના બધા જ નિયમો સૂક્ષ્મ જગતમાં પણ છે. છતાંય આપણે સત્કર્મો નથી કરતા એ આપણા પ્રમાદ છે, બૌદ્ધિક પ્રમાદ છે. અને ઘણી વાર તે જે કાર્ય કરી તરત જ આપણને સુખ પ્રાપ્ત થવાનું હોય છે એનો ચસકો બહુ મોટો હોય છે, એની લાલચ અદસ્ય હોય છે—અનિવાર્ય હોય છે. કે અત્યારે તે

આટલું કરી જ લઈએ પછી ભલે કાલે જે થવાનું હોય તે થાય. કાલે દુઃખી થાયું તે ભલે થઈએ પણ અત્યારે તે આટલું સુખ ભોગવી લઈએ. કોઈ કોઈને તે કર્મના સિદ્ધાંતની ખબર જ નથી. એ અજાણપણે મોટાં કર્મો કરીને દુઃખી થયા કરે છે. કોઈને આ નિયમની ખબર છે છતાંય પ્રમાદના કારણે દુઃખી થાય છે.

“ગુરુસંતો સાથે રહેવું, એમના સંપર્કમાં રહેવું. એમનો પ્રેમ સંપાદિત કરવો એ પણ એક મહાન મોટું સુખ છે. “આખર લગી રહે એકતા તે મનુષ્ય નહીં એ દેવ.” આખર સુધી એકતા રાખીને સાચાં જ્ઞાન અને સમજણપૂર્વક જે આપણે ગુરુસંતોના ચરણોમાં બેસતા હોઈએ તે અપાર સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગુરુસંતોના ચરણોમાં સમજણપૂર્વક બેસવાનું છે; દેખા-દેખીથી નહીં, પ્રદર્શન માટે નહીં, વહેવાર માટે નહીં, ગુરુસંતોની પરીલા કરવા માટે નહીં. અથવા તે આપણા બે સગાંવહાલાં જઈ રહ્યા છે ને તે સાથે એમની સાથે આપણે જઈએ, મજા આવશે. સાથે બસમાં જવાનું છે, સાથે ખેતરમાં આનંદ કરવાનો છે તે આપણા બે—ચાર મિત્રો જઈ રહ્યા છે તેની સાથે આપણે પણ જઈએ. આપણી મોટીબેન, કાકા, મામા કે કોઈ સગાસંબંધી જઈ રહ્યાં છે તે આપણે પણ જઈએ, તે એવી સમજણથી આવનારને એટલો લાભ મળે.

“સાચી સમજણની ભગવાન ત્યારે કસોટી કરે. કુદરત ત્યારે કસોટી કરે અને એ કસોટીમાંથી ત્યારે પસાર થઈએ; બેમાંથી કયું પસંદ કરવું, એ પ્રશ્નજી, એ સમસ્યા ત્યારે સામે આવીને ઊભી રહે છે ત્યારે આપણે કોને પસંદ કરીએ છીએ ? મિત્રને પસંદ કરવો કે ગુરુને પસંદ કરવો ? બહેન—ખનેવીને પસંદ કરવો કે ગુરુને પસંદ કરવો ? એવો કોઈ પ્રશ્નજી આવીને ઊભો રહે, તે વખતે માતા—પિતાને પસંદ કરવો કે ગુરુને પસંદ કરવો ? પત્નીને—પતિને પસંદ કરવો કે ગુરુને પસંદ કરવો ? ધર્મને, અધ્યાત્મને, ઓમ્પરિવારને પસંદ કરવો ? આવા પ્રશ્નો આપણને ખબર પડે કે આપણે એમ માનતા હતા કે ગાંધી

ગુરુનિષ્ઠા તો ઘણી, હું તો બહુ જાહેરો, હું તો બહુ જાહેરો પરંતુ આ પ્રસંગમાં તો ભગવાને ખરી કસોટી કરી ! ભગવાનને પ્રાર્થના કરીએ કે આવી કસોટીમાં મુક્યો નહીં અને જે દિવસે આવી કસોટી કરે તો પાર ઉતારજે. એ વખતે એમ મોઢે મેશ ચોપડીએ—એવી પરિસ્થિતિમાં અમને ન મુકતા. એવી હિમત, એવી તાકાત અમને આપજે કે જે ગુરુને સર્વસ્વ સમજવા હતા તેમને આવી પરીક્ષા આવે ત્યારે સર્વસ્વ કરી બતાવીએ. પરંતુ આ પણ સમજપૂર્વક કરીએ. નહીં કે બાપુએ આવું આવું બધું કીધું હતું એટલે હવે આપણે કરી બતાવીએ; નહીં કે આમ કરવાથી બીજા આપણી વાતો કરશે, પરંતુ સમજપૂર્વક કરીએ.

"એક—ની નોટ અને સો—ની નોટ, એની કિંમતની આપણને સમજણ છે. તો, એ સો—ની નોટની જે કિંમત આપણા મગજમાં નક્કી થઈ ગયેલી છે તેને કોઈ હટાવી શકતું નથી. તેવી જ રીતે એ અધ્યાત્મની, સંતોની, ગુરુની, કલ્યાણની આપણને જે કિંમત સમજાણી હોય તો ગમે તેવી પરીક્ષાનો સમય આવે—બેમાંથી કયું પસંદ કરવું છે એવું ધર્મસંકટ આવે—ત્યારે પણ પેઢી જે કિંમત સમજાણી હોય એ જ બતાવે રહે; એનું જાણવું નમેણું ને નમેણું જ રહે; એ બધું ન થઈ શકે.

"બુદ્ધા બુદ્ધા દષ્ટાંતો દ્વારા, બુદ્ધા બુદ્ધા દષ્ટિકોણથી એ વાત તમને સૌને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ કે 'સાચી સમજણ' જ અગત્યની છે. સાચી સમજણ આપણને આવી ગઈ છે કે નહીં? કે બધાએ કહ્યું કે આંખાની કેરી બહુ સારી એટલે આપણેય કહ્યું કેરી બહુ સારી અથવા તો કેરીને સારી કહેવાથી બીજા લાભ આપણને મળતાં તો તેથી આપણે કેરીને સારી કહી. આમ ન થવું જોઈએ. બાળકથી માંડીને યુવાન, સ્ત્રી, પુરુષ, વૃદ્ધ એમ તમામ તમામને આ સાચી સમજણ પ્રાપ્ત કરવાની છે. પછી ગમે તે ભેદમાં હોઈએ, ગમે તે ઉંમરના હોઈએ, ગમે તે સંપ્રદાયના હોઈએ એની સાથે કોઈ નિસ્પૃહ નથી, પરંતુ અધ્યાત્મની, મનુષ્ય—

જન્મની સાથેકતાની, ગુરુ-સંતોની સાચી કિંમત આપણને સમજાણી છે કે નહીં એ વાત અગત્યની છે.

"તો, જે દિવસે 'બેમાંથી શું પસંદ કરવું?' એવી કસોટીમાં ભગવાન આપણને નાખશે તો એ કસોટીમાંથી પાર નીકળી જઈશું અને ગુરુને પસંદ કરીશું. કસોટી તો થોડા સમય પૂરતી હોય—પરીક્ષા તો ત્રણ કલાકની હોય—પછી એમાંથી મુક્ત થઈ જવાનું હોય. પણ એમાંથી પાસ થવા કે નહીં? એ વખતે આપણને આપણી પોતાની ખબર પડે કે આ શું થયું? આટલાં વર્ષો સુધી ખબર ખસ નાખીને ગુરુજી પાછળ દોડતા જ રહ્યા; ગુરુજી, ગુરુજી, ગુરુજી; એમ કરતા જ રહ્યા; આ આપી દીધું, તે આપી દીધું, તન-મન-ધન, વિચાર-વાણી-વર્તન બધું જ આપી દીધું. પણ જ્યારે આ પસંદગીની વાત આવે ત્યારે? ત્યારે હાંજ ગળડી જાય કે હવે શું કરવું? પણ હાંજ કોના ન ગળડે? જેણે સાચી સમજણ પ્રાપ્ત કરી લીધી હોય તેના. તેને તો સ્વાભાવિક જ લાગે કે એમાં શું? સો—ની અને એક—ની નોટમાંથી પસંદ કરવાનું આવે તો સો—ની નોટને જ પસંદ કરીએ ને? લોકો મૂરખ કહે, લોકો ગાંડો કહે, લોકો આમ કહે, લોકો તેમ કહે; લોકો તો કહે. લોકોને ક્યાં ખબર છે? એને ખબર છે કે આ સો—ની નોટ જ છે. એને તો આ સ્વાભાવિક જ લાગવું હોય. અને જેણે દેખાદેખીથી કયું હોય તેણે આ બધું બીજાને બતાડવાનું હોય. વેપારી નીતિથી કયું હોય તે તરત જાણવાં થઈ બેસી જાય કે શેમાં ફાયદો? બાને પસંદ કરું કે ગુરુને? બાપાને પસંદ કરું કે ધર્મને? પતિને-પત્નીને પસંદ કરું કે અધ્યાત્મને? આમ કરવાથી પેલા શું કહેશે? આમ કરવાથી માટું ઓહિસનું સર્કલ શું કહેશે? મગજમાં આવાં બધાં ચિત્રો ખડા થઈ જાય. કારણ કે એને સાચી વસ્તુની કિંમત સમજાણી નથી. જેને કિંમત સમજાણી હોય તેને એકેય ચિત્ર ખડું ન થાય. એનું તો એક જ ચિત્ર હોય કે આ એક—ની નોટ છે અને આ સો—ની; બેમાંથી સો—ની નોટ જ પસંદ કરવાની હોય.

“ગુરુ સમ ઔર કોઈ નહીં દાતા; માતા, પિતા, પુત્ર કે બાતા.” એ આપણે ગુરુમહિમામાં બોલીએ છીએ. ગુરુગીતામાં તે ન પૂછા એટલું બધું કહ્યું છે. એની પાછળનું મૂળ સ્વસ્થ શું છે? ગુરુની મહત્તા એટલી મોટી શા માટે ગણવામાં આવી? સંતોનું મૂલ્ય એટલું બધું શા માટે અંકિવામાં આવ્યું? કારણ કે એમની પાસેથી જે મળે છે તે એટલું બધું મૂલ્યવાન છે અને એ જ એમની પાસેથી આપણે ન લઈ શક્યા, સાચી સમજણ જે એમની પાસેથી ન લઈ શક્યા તે પછી માતા, પિતા, પુત્ર કે બાતા કે તે બધાની કોઈ મહત્તા નથી, તેનો કોઈ ધરખ નથી.

“ગુરુગીતામાં કહ્યું છે કે જે એકાક્ષર બતાવનારા ગુરુને નથી માનતો તે શા વખત શાનયોગિ ભોગવીને અંતે વાંઝાળને ત્યાં જન્મ પાસણ કરે છે. કેટલું મોટું દુઃખ ગણાવી દીધું! ખરાબમાં ખરાબ યોગિ, વધુમાં વધુ દુઃખદાયક યોગિ શાનની-કૂતરાની છે. એનું કોણ ધણી? ગાય, બેંસ, બકરું, ઢોરઢાંખર વગેરે બધાના કોઈ ને કોઈ ધણી. ધણી એટલે કે કોઈ એમની કાળજી લે, કૂતરાનું કોણ ધણી? ન કૂતરાને સીમમાં, ન કૂતરાને ગામમાં; ન કૂતરાને જમીનમાં, ન કૂતરાને આકાશમાં. પક્ષીઓ તે ઊડીને પાણી પી આવે, ખાઈ આવે. કૂતરા કયાં જાય પાણી પીવા, કયાં જાય અન્ન ખાવા? તુ... તુ... કરો ત્યારે દોડયો આવે, ફટકો મારો ત્યારે ભાગ્યો જાય. તેની પ્રજ્ઞેપત્તિ કેવી દુઃખ-દાયક! વિચાર કરો તે એ બધું દુઃખ, દુઃખ, દુઃખ; દુઃખમય જ છે. અને એવી યોગિમાં શા વખત-કૂતરાની યોગિમાં શા વખત જન્મ આવે. અને પછી જ્યારે મનુષ્ય અને ત્યારે વાંઝાળ-અજ્ઞાની યોગિ પ્રાપ્ત કરે. આ શેનો શ્લોક છે? ગુરુગીતાનો. ગીતાઓમાં જે સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાય.

“આ બધું કહી અને શું કહેવામાં આવ્યું? કે એકાક્ષર બતાવનારા ગુરુને જે ન માને એની આ દલા થાય. એકાક્ષરની એટલી મોટી કિમત છે અને તેથી એકાક્ષરને જે બતાવે એ ગુરુની આટલી મોટી

કિમત છે. અને એને જે નહીં માને તે આવા દુઃખમાં આવી પડશે; શા વખત શાનયોગિ ભોગવીને છેવટે વાંઝાળ યોગિમાં જન્મ થશે.

‘શુ...રુ...’ મંત્ર જ સાચો મંત્ર

ત્યારપછીનો શીજે શ્લોક શું કહે છે? વિદ્યમાં સાત કરોડ મહામંત્રો છે પરંતુ તે બધા જ વિદ્યમાં વિદ્યમ ઉપન કરનારા છે. સાચો તે એક શુ...રુ... એ જે અક્ષરનો મંત્ર છે. જે જડબુદ્ધિ છે એને ગુરુગીતાના આ શ્લોકો ન સમજાય. એને એમ લાગે કે પોતાની પૂજા કરાવવાની લાલચવાળા કોઈક પંડિતે આ ગુરુગીતા રચી નાખી છે અને એમાં આ શ્લોક મૂકી દીધા છે. ‘પોતાને ગુરુ ઘઈને પૂજવું છે. માલ-મલોદા ખાવા છે, સારાં સારાં વસ્ત્રો પહેરવાં છે, કામ-કાજ કરવું નથી, કેડનો ઠાંડિયો વાળવો નથી એવા કોઈએ આ તૂત ઊભું કરેલું છે.’ જડબુદ્ધિને આ જે શ્લોકથી એવું લાગે. પણ સહેજ સમજદાર છે તેને તરત ખબર પડે કે, વાત સાચી; સાહે સાત કરોડ મંત્રો હોય કે સાહે સાત અબજ મંત્રો હોય પણ એ બધા મંત્રોનો ઉપયોગ કઈ રીતે કરવો? કોણ બતાવશે એ? એ મંત્રો આપણને કોણ આપશે, કોણ સમજાવશે? તેથી કહેવામાં આવ્યું કે સાચો મંત્ર તે ‘ગુરુ’. સાત કરોડ મંત્રો હોવા છતાં જે ગુરુ ન હોય તે એ સાત કરોડ મંત્રોનેય શું કરવાના?

“છાપખાનાઓમાં ઢગલાબંધ પુસ્તકો પડેલાં છે અને એમાં ઢગલાબંધ મંત્રો છપાયેલા છે. એ પુસ્તકોના ઢગલા કરીને કમચારીઓ તેના ઉપર ચડી ઉપર પડેલાં પુસ્તકો લેતા હોય છે. એ મંત્રોના પુસ્તકો ઉપર પગ મૂકીને ચડી જતા હોય છે. અને તેથી ઢગાનંદ સરસ્વતી કહેતા કે આ ધર્માધતારને, મંત્રાધતારને તોડવા-કે અરે જે એ અગ્નાજ મંત્ર સાચો હોય તે જ્યાં એ મંત્ર ભણવામાં આવે તે પહેલાં ભણનારના હોઠ ન બળી જાય? -જામ કહી એ મંત્રનું ખંડન કરતા. પણ એની પાછળનું મૂળ સ્વસ્થ શું હતું? આ આંધળી શ્રદ્ધા. તમે તો અનેક વખત એ વાત સાંભળી છે કે જે આ સાચો મંત્ર

'ગુરુ' હોય તો પછી 'ગુરુ, ગુરુ, ગુરુ' એમ કરવા લાગવાનું ? એ 'ગુરુ' મંત્રનું સ્તુત્વ કરવું એટલે ? કેટલી વિશાલ વ્યાખ્યા છે એની ! ગુરુમય થઈ જાય. ગુરુના મુખારવિદ્યામાંથી જે કોઈ નીકળે એ બધા મંત્રો. એને પછી 'કાનમે' કુરુકુ... તૂ મેરી ચેલી, મેં તેરા ગુરુકુ... એમ કરવું ન પડે. એને કોઈ બુદ્ધિ વિધિ કરવી ન પડે, એને કંઈ બાંધવાની જરૂર ન પડે જે ગુરુને જ સર્વેશ્વર માનતા હોય એને માટે ગુરુનું પગલે પગલું, ગુરુનો શબ્દે શબ્દ, ગુરુની એક એક મુદ્રા, એ બધું જ એના માટે મંત્ર છે, મંત્ર.

"તેથી આમ કહેવામાં આવ્યું" કે સાત કરોડ મહામંત્રો એ બધા જ વિશ્વમાં વિભ્રમ ઉત્પન્ન કરનારા છે ! અરે ભાઈ ! આ 'રામ' મંત્ર, અરે ભાઈ આ ક્ષ્માણે મંત્ર; એ કોઈ વિભ્રમ ઉત્પન્ન કરે છે ? ! વિભ્રમ જ ઉત્પન્ન કરે છે. એ તમને આપ્યો કોણે ? ગુરુએ જ ને; ત્યારે જ તેમાં સફળ થયા. એમને મ થવાય ? તેથી ગુરુની મહત્તા બતાવવામાં આવી. કે જે કોઈ મંત્રો છે એ બધાની વિધિ ગુરુ બતાવે છે, એ જપ કરવાનો આગ્રહેય ગુરુ કરે છે, એ જપ ન કરો એ પણ ગુરુ કહે છે; જપ કરો કે જપ ના કરો કે આમ કરો કે આમ ના કરો, કે અવળો કરો કે સવળો કરો; એ ગુરુ કહે છે તેથી ગુરુની આટલી મોટી મહત્તા છે.

એક દિન ગુરુ નવાજી દે ..

પડા રહે દરબારમે, ગુરુકા ધક્કા ખાય;
એક દિન ગુરુ નવાજી દે, જે દર છાંડી ન જાય.

"ગુરુની, ગુરુના દરબારની આપણને એટલી કિંમત સમજાઈ ગઈ હોય કે ત્યાંથી ખસવું ન ગમે. અથવા આપણે જ્યાં હોઈએ ત્યાં પણ - જેમ તરતની ચિવાયેલી ગાય સીમમાં ચરવા જાય તે એનું મન તે એના વાછડામાં જ હોય તેમ - આપણું મન તે ગુરુસંતોમાં જ હોય, ક્ષ્માણમાં જ હોય, મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા કેમ થાય એમાં જ હોય. બીજી બધી પ્રવૃત્તિ કરવા છતાંય તેમાં આપણો લગાવ ન હોય, એટલેવેન્ટ ન

હોય, પડા રહે દરબારમે' ગુરુકા ધક્કા ખાય... એના દરબારમાં પડ્યો રહે. એના દરબારમાં એટલે કે એના-મય થઈને. એ જ્યાં પડ્યો હોય ત્યાં એ ગુરુમય થઈને પડેલા હોય. ગુરુસંતોનું જે કોઈ જીવનકર્તવ્ય હોય એમાં એ મસ્ત રહે તે એક કાળ એવો આવે, એક ક્ષણ એવી આવે કે જ્યારે ન્યાય થઈ જઈએ. પણ એ ક્ષણ જ્યારે આવે ત્યારે આપણે ઢાલર જ ન હોઈએ. એ વખતે ગાળો દેતા દેતા આપણે ક્યાંય નીકળી ગયા હોઈએ. એ વખતે ગુરુ સાથે પ્રેમ જ ન રહ્યો હોય. સો કૂટે પાણી નીકળવાનું હોય અને પચાસ કૂટ ખોદીને થાકી જઈએ અને જઈએ પાછા લાગીએ બીજી ખોદવા. સાર્થક કૂટ ખોદીએ ને થાકી જઈએ અને વળી પાછા જઈએ ત્રીજી ખોદવા. પાણી તે સો કૂટે છે ! નવાણું કૂટ ખોદીને થાક્યો અને મૂકી દીધું ! ક્યાંથી મળે પાણી ! ? એમ જ સાચી સમજણ થઈ ગઈ હોય તે મૂકીએ નહીં, પડ્યા જ રહીએ; અનંત જન્મોની ધીરજ હોય.

"આપણે બધા ભેગા થઈએ છીએ અને ભેગા થઈ આવી બધી વાતો સાંભળીએ છીએ ત્યારે કુંવારાં ઊભાં થઈ જાય છે અને મનમાં કેટલું બધું કરવાની, કરી નાખવાની તમન્ના જાગે છે ? પરંતુ પરે જઈએ છીએ એટલે પાછા પ્રપંચમાં પડી જઈએ છીએ એટલે આ થોડું ફિક્કું થઈ જાય છે, ભુલાઈ જાય છે. અને એટલા માટે આપ સૌને ફરી ફરીને અહીંયાં લાવવાનો આગ્રહ છે. આ સાત-આઠ કાર્યક્રમો એટલા માટે નક્કી થયેલા છે કે એ નિમિત્તે સૌ ફરીફરીને આધ્યા-ત્મિક વાતાવરણમાં આવે.

"આપણો કાર્યક્રમ આવતો હોય તેના એક મહિના અગાઉથી અમે તૈયારી કરવા લાગીએ છીએ : અમારા તનની અને અમારા મનની, કોઈ સ્વાદિષ્ટ વસ્તુ વધુ ખવાઈ ન જાય નહીં તે તબિયત બગડશે. આહાર-વિહારમાં ધ્યાન રાખવું પડશે નહીં તે તબિયત બગડશે. અને તબિયત બગડશે તે પેલા કાર્યક્રમમાં નહીં જઈ શકાય. મહિના - જે મહિના આગળથી અમારે તૈયારી કરતા રહેવું પડે છે. આ બધું મારા

વિષે કહીને હું તમને સંભળાવી રહ્યો છું, કે આવા કાર્યક્રમમાં હાજર રહેવાય તે માટે કેટલી બધી તૈયારી અગાઉથી કરવી પડે. આપણા દીકરાનાં લગ્ન આવતાં હોય તો આપણે અને આપણાં કેટલાં બધાં સગાંવહાલાં તન-મન-પનથી મચી પડીએ છીએ ! તો, આપણા દીકરાનાં લગ્નની આપણને જેટલી કિંમત છે તેટલી કિંમત આપણને મનુષ્યજન્મને સાર્થક કરવામાં નથી; એમ નક્કી થાય, જે તૈયારી ન કરીએ તો.

“ગુરુના દરબારમાં હોઈએ અને પ્રસંગોવચાત્, મૂર્ખતાવચાત્, અહંકારને કારણે, કોઈ પરિસ્થિતિને કારણે આપણે ગુરુનિષ્ઠામાંથી કે ગુરુસંતોષથી દૂર ફેંકાઈ જઈએ તો એ આપણી અજ્ઞાનતા કહેવાય. ગુરુમય હોઈએ, ગુરુનિષ્ઠામય હોઈએ, એમના એક એક કાર્યક્રમમાં હાજરી આપતા હોઈએ અને ‘એમના’ નહીં, એ ગુરુજીના જે જે કાર્યક્રમો હોય તેને પોતાના જ સમજતા હોઈએ. ગુરુજી તો મહેમાન તરીકે આવ્યા છે, તેમને તો આમંત્રણ આપીને જોલાવવામાં આવ્યા છે, એમ આપણે જ્યારે માનતા હોઈએ ત્યારે જ આપણે સાચી સમજણ પ્રાપ્ત કરી છે એમ કહી શકાય. એના માટેનું એક દષ્ટાંત છે.

“બેંકનો એક પટાવાળો. એ પોતાની નોકરી પ્રત્યેની નિષ્ઠાથી આગળ વધતો વધતો મેનેજર થઈ ગયો. પરંતુ મેનેજર થઈ ગયા પછી એક દિવસ નોકરીમાં એનાથી માટી ભૂલ થઈ ગઈ. તેથી એને નોકરીમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યો. પરંતુ પટાવાળા-માંથી એ બેંકનો મેનેજર થયેલો તેથી એ બેંકમય થઈ ગયેલો હતો, એ બેંકમાં જ ભાઈ-બહેનો હતાં એનામય થઈ ગયેલો હતો. તેને એમ થવું કે, ‘હવે એ સંસ્થા વિના, એ મારાં ભાઈ-બહેનો વિના હું કઈ રીતે રહી શકું ?’ એટલે તેણે કેટલાક ઓળખીતાઓ સાથે લાગતા-વળગતા અધિકારીઓને કાને વાત પહોંચાડી કે હું મારી ભૂલની માફી માંગુ છું, તો હવે મને ફરી પાછો લઈ લો. અધિકારીઓમાં મંત્રણાઓ થાકી. તેઓ વિચારે છે કે તેણે ઘણી માટી ભૂલ કરી છે. વળી જેની ભૂલ કરી છે તેની માફી તો તે માંગતો

જ નથી; એ તો અમારી માફી માંગવા આવે છે. જેની ભૂલ કરવામાં આવી છે, જેને દુઃખ લગાડવામાં આવ્યું છે, જેનો તિરસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે, જેનું વજર વાંક-ગુને લગાડળ અપમાન કરવામાં આવ્યું છે એની માફી તેણે માંગવી જોઈએ.

“તો, આવા બધા વિચારો કરતાં સમિતિ એ નિર્ણય ઉપર આવી કે તેને બેંકમાં તો પાછો લઈએ પરંતુ હવે તેને મેનેજરની પદવી પર ન લેવાય, તેને સામાન્ય ક્લાર્ક તરીકે લો. તેને કહેવામાં આવ્યું કે ભાઈ, તને સામાન્ય ક્લાર્ક તરીકે લે છે. તો એણે કહ્યું કે, ‘ભાઈસા’બ ! હું ક્લાર્ક તો શું પટાવાળા તરીકે આવવા પણ તૈયાર છું ! હું તમારા વિના જીવી શકતો નથી. મેનેજર કે ક્લાર્ક તો મારે કયા થવું છે, પણ પટાવાળા તરીકે રાખો અને પગારેય ન આપો તોય મારે તો ચાલશે.’

“આનું નામ કિંમત સમજણી; આનું નામ સાચી સમજણ. અને અધિકારીઓ બધા ડફેળ ઘોડા હતા ? આટલાં વર્ષોની નિષ્ઠાથી જે પટાવાળામાંથી મેનેજર સુધી પહોંચ્યો; અને એક ભૂલ થઈ ગઈ જેને લીધે તેને કાઢી મૂકવામાં આવ્યો; અને હવે પાછો પટાવાળા તરીકે પણ રહેવા તૈયાર છે, એટલી તો તેને કિંમત છે ! અધિકારીઓએ આ પ્રમાણેનો વિચાર કરી તેને નોકરીમાં પાછો લઈ લીધો. વળી પાછો તેની નિષ્ઠાથી તે આગળ વધવા લાગ્યો. પણ એની તો આવી તૈયારી હતી, બલિદાન આપવા માટેની ! નહીં તો, કોઈ તો ઉપરની ખુરશી પર ગયા પછી એમ વિચારે કે, ‘અરે ! એ બધા મને સલામ કરતાં તો અને હવે હું તેમને સલામ કરું ? ! નહીં, નહીં ; એ નોકરી મારે ન જોઈએ. એના કરતાં તો હું બારી ચલાવીને માટું પેટિયું ગુજારીશ પણ જેણે મને સલામ કરી છે તેને હું સલામ કરતો હોઈશ ? !’ કોઈના મનમાં એમ થઈ જાય પણ એ બધી તો વહેવારની અને પ્રપંચની વાતો છે.

“આ તો ખાલી દષ્ટાંત આપ્યું. અત્યારે યેની વાત ચાલે છે ? અત્યારે તો આધ્યાત્મિક વાત ચાલે

છે, ગુરુસંતોની વાત ચાલે છે, ઓમુપરિવારની વાત ચાલે છે. ઓમા કદાચ કોઈને ઉપર કહ્યું તેવું થઈ ગયું હોય અને એ આપણા બધા સિવાય જીવી શકતો હોય તો એની સમજણ જ શું રહી? અને ક્યારેક આપણે આવા ઝપાટામાં નહીં ચડી જઈએ? આપણે પણ આવા ઝપાટામાં ચડી જઈશું. એ વખતે આપણને આપણી સમજણની ખબર પડશે તો, આપણું કોઈક બને ત્યારે પણ જેને સાચી સમજણ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે, જે સાચો શિષ્ય છે તે તો ગુરુ-દરબારમાં પડી જ રહેશે, પૂરી ધીરજથી ગુરુજનોએ ચીંધલાં કાર્ય કરે જ રહે અને એક દિવસ એવો આવશે કે જ્યારે ગુરુજ તેને નવાજી દેશે. એક દિન ગુરુ નવાજી દે, જો દર છાત્રી ન જાય.”

પૂજ્યશ્રીના આ પ્રેરણાદાયી પ્રવચન બાદ પૂજ્યશ્રીએ ડૉ. સદગુરુસમર્પણભિગુજીને અને શ્રી ગુરુધ્યાનભિગુજીને લેટ-પ્રસાદીરૂપે વચ્ચે ઓઝાડ્યું. ત્યારબાદ કાર્યક્રમમાં હાજર રહેલ વિધવા બહેનોને પૂજ્યશ્રીએ લેટપ્રસાદીરૂપે સાહીઓ પ્રદાન કરી. આ નિમિત્તે બોલતાં પૂજ્યશ્રીએ જણાવ્યું કે -

‘ગંગાસ્વરૂપ’ એટલે શું ?

“આપણા સમાજમાં વિધુર અને વિધવા બે શબ્દો છે. જેમના પરિ ગુજરી ગયા હોય તેમને વિધવા કહે છે. જેમનાં પત્ની ગુજરી ગયાં હોય તેને વિધુર કહે છે. પરંતુ ‘વિધવા’ માટે આપણા સમાજમાં એક જબરદસ્ત આદરસૂચક શબ્દ છે. તેમના નામ આગળ શું મુકાય છે? ગંગાસ્વરૂપ. વિધવા બહેનો માટે આ શબ્દ વપરાય છે; વિધુર ભાઈઓ માટે આ શબ્દ નથી વપરાતો. કેમ? એ બહેનો ગંગાસ્વરૂપ છે, ગંગા-સ્વરૂપ.

“ગંગાનું શું કાર્ય છે? બધાનાં પાપને, બધાની ગંદકીને પોતે લઈ લે; અને પોતાની સ્વચ્છતા અને પવિત્રતા બધાને આપે. કોઈ પણ, મહાપાપી પણ ગંગાજીમાં સ્નાન કરી પવિત્ર થાય એવી આપણી એક માન્યતા છે. ગંગાને એવી મહાન પવિત્ર કહેવામાં

આવે છે! તો, પહેલાંના કાળમાં વિધવા બહેનોને ગંગાસ્વરૂપ ગણવામાં આવતાં. કેમ? કે પતિની હયાતી પછી એમનું જીવન ગંગા જેવું રહેતું. જેમ ગંગા વહે એમ એમનું જીવન વહેતું.

“અત્યારનો જમાનો જુદો છે, અત્યારનાં મૂલ્યો બદલાઈ ગયાં છે, વિજ્ઞાન અત્યારે ખૂબ આગળ વધી ગયું છે, ચાર આશ્રમો નાશ પામી ગયા છે તેથી બુદ્ધિ પણ અતિ મંદ થઈ ગઈ છે. તેથી જાણીજીવી અને દીર્ઘજીવી લાભ શેમાં છે એનો પણ લોકોને ખ્યાલ નથી રહ્યો. જુદા જુદા રિવાજો અત્યારે પ્રચારમાં આવી રહ્યા છે. પણ અસલમાં તો આપણા સમાજમાં મુખ્ય પ્રચાર આ (આધ્યાત્મિકતાનો) હતો અને તેથી એ બહેનોને ગંગાસ્વરૂપ કહેતા. ગંગાની જેમ એ પોતાનું જીવન વ્યતીત કરતાં - તપ, ત્યાગ, સેવા, કુટુંબમય. ‘બેઠ સંગતમે’ સંતનકી, કડું કલ્યાણ મેં અપના; બોળ દુનિયા કે ભોગોમે’, મોજ લૂંટે તો લૂંટન દે.”

“જેમ, ગંદકીથી ભરેલો આખો દેશ - આખો સમાજ, અને એની વચ્ચે વહેતી મહાપવિત્ર ગંગા; એમ સમાજ અને કુટુંબ વચ્ચે રહેતી એવી બહેનો, એવી દીકરીઓ - જેમ કમળનું પાંદડું કે જે પાણીની અંદર રહેવા છતાં પણ પાણીને પોતાથી દૂર રાખે એમ - પોતાના કુટુંબ સાથે રહેતી હોય, પોતાનાં ભાઈઓ, બહેનો, માતા-પિતા, એ બધાંની સાથે રહેતી હોય, એ બધાંનું જીવન જેતી હોય અને છતાંય મનના મક્કમપણાથી એ પોતાના જીવનને કોઈ બીજા જ પ્રકારે જીવવાનું છે, બીજા જ રીતે ઢાળવાનું છે એવા એના નિર્ધારમાં મક્કમ રહેતી. પોતાની આસપાસનું ભોગવિલાસમય જીવન અને સ્પર્શી શકતું નહીં અને તેથી એમના માટે ગંગાસ્વરૂપ શબ્દ વપરાતો.

“તો, ઓમુપરિવાર એમના માટે પિતાસમાન છે. પોગભિગુ નહીં, ઓમુપરિવાર - ઓમુભગવાન, જે અમારાય પિતા છે, અમારાય ગુરુ છે એ એમના પણ પિતા છે, ગુરુ છે. એ પરમપિતા તરફથી આ વચ્ચે-પ્રસાદી મળી છે એમ તે બહેનોએ સમજવાનું છે. એમને પણ ઓમુપરિવારમાં આવવાનો એક લલાવો

મળે, એમને પણ એમ થાય કે એમુપરિવારમાં આપ-
 લુને પણ કોઈ સાંભળે છે, આપણી પણ કોઈ ગણતરી
 છે, આપણા તરફ પણ કોઈ સ્નેહમમતાવાળું છે. આવી
 ભાવનાથી બહેમોને પણ આપાય છે. ભાઈઓને તે
 ઘણાં વર્ષથી લગભગ દરેકે દરેક પ્રસંગમાં પણ
 આપાય જ છે. અસ્તુ.”

પૂજ્યશ્રીના આ ભાવવાણી પ્રવચન બાદ સૌ ઊભા
 થઈ ખેતરમાં ગયા, જ્યાં ગાયત્રીમંત્રના વાર્ષિક જ્વ
 સાથે ‘એમુ ગુરુ એમુ’ મંત્ર લખેલી ધજાનું આરોહણ
 કરવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ સૌએ પ્રસાદ લીધા. પ્રસાદ
 લીધા બાદ થોડો આરામ કરી સૌ પોતપોતાના વાહનમાં
 ગોઠવાયા અને અમદાવાદ તરફ પ્રયાણ કર્યું. સૌના
 હૃદયપટ ઉપર એક જ વાત અંકાયેલી હતી - “ગુરુ
 સમ ઓર કોઈ નહીં ઠાતા; માતા, પિતા, પુત્ર કે ભ્રાતા.”

મુક્તા

(અનુસંધાન પાન નં. ૨૦નું ચાલુ)

અસંપ્રજ્ઞાત સમાધિને પ્રાપ્ત કરવાના ત્રણ ઉપાય
 છે. (૧) ભવપ્રત્યય - કેટલાક સાધકોને જન્મથી જ આવું
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું હોય છે અને તેથી જ જન્મતાંની
 સાથે જ જોઈ વિદેહી અને પ્રકૃતિલયની જેમ જીવે
 છે. (૨) ઉપાય પ્રત્યય - બીજાઓ શ્રદ્ધા, વીર, સ્મૃતિ,
 સમાધિ (સંપ્રજ્ઞાત સમાધિ) અને પ્રજ્ઞા દ્વારા અસંપ્રજ્ઞાત
 સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે. ઉપાય પ્રત્યયવાળા સાધકોને
 સમાધિપ્રાપ્તિ માટેના અભ્યાસનો વેગ તીવ્ર અને
 વિવેકવાળો હોય તે તે અસંપ્રજ્ઞાત સમાધિને શીઘ્ર
 પ્રાપ્ત કરે છે. મૃદુ કરતા મધ્ય વેગવાળો અને તેના
 કરતાં અધિમાત્ર વેગવાળો સાધક અનુક્રમે તેના વેગ
 મુજબ અસંપ્રજ્ઞાત સમાધિને પ્રાપ્ત કરી લે છે. (૩)
 ઈશ્વરપ્રસિધાન - ઈશ્વરશરણાગતિથી પણ અસંપ્રજ્ઞાત
 સમાધિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

તો, ઈશ્વર વિષેની સમજ, ઈશ્વર વિષેની પતંજલિ
 મુનિએ આપેલી વ્યાખ્યા આપણે આવતા અંકમાં
 સમજીશું. તે પહેલાં અત્યાર સુધી જે કોઈ સમજ્યા
 છીએ તેને સારી પેઠે વાગાળીએ, તેને આચરવાનો
 પ્રયત્ન કરીએ.
 (ક્રમશઃ)

ગુરુ ચરણ સુખ પાઈ...
 (અનુસંધાન પાન નં. ૩૧નું ચાલુ)

સવા ભગતે વિરનુંત ગુરુમહિમા વહુવ્યો છે,
 ભાજભગતનાં પદોમાં ભારોભાર ગુરુમહિમા વ્યક્ત થતો
 જોવા મળે છે, તે બ્રહ્માનંદ પોતાનાં ભજનોમાં
 ગુરુનું મહત્ત્વ દર્શાવવાનું ચૂક્યા નથી. સંત મુરદાસે
 ગુરુમહિમા વ્યક્ત કરતા કહ્યું છે કે,

ગુરુ, ગોવિંદ દોઈ મડે, કિસકો લાગુ પાય;
 બલિહારી ગુરુદેવકી, જિન્હો ગોવિંદ દિયો બતાય.

સંત ગુલશીદાસે પણ એક શોપાઈમાં લખ્યું છે કે,

ગુરુ બિન ભવ તરે ન કોઈ
 જો વિરંચી થંકર સમ હોઈ.

આમ, ગુરુની જરૂર દરેકને છે. ગુરુને શોધવા
 જવું પડતું નથી. ઈશ્વરકૃપાથી ગુરુ આપોઆપ મળી
 જાય એવા સંયોગો ઊભા થાય છે. પહેલાં પાત્ર
 પારખી પછી સંગ કરાય દુર્બુદ્ધીનો સંગ કરવાથી
 કડવા અનુભવો થાય તે પછી આખી જિંદગી કોઈ
 સાચા કે સારાને પણ નહીં માનીએ.

આત્મદર્શન કરાવનાર, મોહ, માયા, ક્રોધ, અહંકાર,
 અનીનિ, અધર્મ વગેરે જીવનની ભુલભુલામણી,
 લોભામણી કેડીઓએથી મનને વાળી ઈશ્વરી માર્ગે લઈ
 જનાર સદ્ગુરુનું ચરણ ગૃહસ્થાશ્રમમાં લેવું જોઈએ.

પરંપરાથી ગુરુપૂજિમાના ઉત્સવની પ્રથા જળવાઈ
 રહી છે. આ દિવસે શ્રદ્ધા અને પ્રેમથી ગુરુદર્શન-
 પૂજન કરી શિષ્યો માનસિક આનંદની અનુભૂતિ કરે
 છે; સંતો, ગુરુઓના ચરણકમળમાં વંદન કરી ગૌરવ
 અનુભવે છે. માતાની ગાદમાં બાળકને જોટલું સુખ
 મળે છે એટલું સુખ ગુરુચરણમાં પ્રાપ્ત થાય છે -
 બલકે એથી પણ વધુ સુખ ગુરુચરણમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

મન, વચન, ક્રયા થકી; સદ્ગુરુ ચરણે જાય;
 સુખ-સૌભાગ પામે ઘણું, અંતિમ મોલે જાય.

ગુરુ ચરન સુખ પાઈ....

- રમેશ પાઠક

બ્રહ્માજી જેમ સૃષ્ટિના ઘડવૈયા છે તેમ ગુરુ, પોતાના શિષ્યો-સેવકોના ઘડવૈયા છે. વિષ્ણુ જેમ જગતનું પોપણ કરે છે તેમ ગુરુ, જ્ઞાન અને સંસ્કારિતાને પોપે છે. શિવજીની જેમ ગુરુ સમાજને જાતપ-સાધનાની સાથી કેવી દર્શાવે છે. આપણા શાસ્ત્રોએ 'ગુરુ દેવો ભવ' કહી ગુરુની અપાર મહત્તા દર્શાવી છે. સંતોએ ગાયું છે કે,

પ્રથમ નમું ગુરુદેવને, જેણે આપ્યું જ્ઞાન.

ગુરુ વિના જ્ઞાન મળતું નથી. સત્સંગરૂપી સાવરણીથી આપણા અંતરમાં જન્મોજન્મનાં જ્વળાંઓ સાફ થઈ, અંધકારમાં પ્રકાશ પથરાઈ આંતરબલુઓ ખૂલે છે. ગુરુજ્ઞાનનો દિવ્ય દીપ પ્રગટતાં ચિત્તશક્તિ એકાગ્ર બને છે. ગુરુના નામની લગ્નની જેને લાગી છે તેના ભીંતરના ભય દૂર થાય છે, ભ્રમણાઓ ભાંગે છે. ગુરુપ્રતાપે ત્રિવિધના તાપ નિકટ આવતા નથી. ગુરુને મન શિષ્યો-સેવકો પોતાનાં સંતાન છે; તેમને તેમના કલ્યાણની ઝંખના હોય છે. ગુરુ દરેક પર સમાન દષ્ટિ રાખે છે. સેવકે આપદ્વૈધમં બજાવતા રહી ગુરુકૃપાના અધિકારી બનવું પડે છે. ગુરુ પ્રત્યે નિષ્ઠા રાખી, મુક્ત-નિષ્કામ ભક્તિભાવપૂર્વક અંતરમાં ગુરુમૂર્તિનું સ્થાપન કરી શ્રદ્ધાપૂર્વક ગુરુસ્મરણ કરતા રહી, વ્યવહારિક-સાંસારિક કાર્યો બજાવતાં રહેવું જોઈએ; તેમાં જ્યારે આધિ, વ્યાધિ, સમસ્યાઓ આવી પડે ત્યારે જભરાયા વિના ગુરુશરણે જઈ મનોમન બધી વિતાઓનો ભાર છોડી દઈ લગવા થઈ જવું. ગુરુ-કૃપાથી સમસ્યાઓ અવશ્ય હલ થઈ જાય છે. તેમના યોગ્ય માર્ગદર્શન-પ્રેરણાથી જીવનપંથ સરળ બની જાય છે. દૂર રહીને પણ સમર્થ ગુરુ પોતાના શિષ્યોને પ્રેરણા કરી શકે છે. પ્રસંગોપાત્ત ગુરુસાનિધ્યમાં જતા-આવતા રહી સંબંધ તાજે કસાવતા રહેવું મહત્ત્વનું છે. જેટલા પ્રેમથી આપણે તેમને યાદ કરીએ એથી

અદકા પ્રેમે તેઓ આપણને યાદ કરે છે. ઘણા દિવસો પછી વતનમાં જઈને વડીલોને મળવાનું થાય છે ત્યારે આપણને જોઈને તેઓ કેટલા ખુશ થાય છે? દુરથી દર્શાને આવેલા પોતાના સેવકને ચરણમાં નમન કરતો જોઈને સદ્ગુરુને પણ એવો જ આનંદ થાય છે. ગુરુ-સંતો સમાજ, રાષ્ટ્ર અને જીવમાત્રનું શ્રેષ્ઠ ઈચ્છનારા કલ્યાણકારી પરમ આત્માઓ છે. લાગણીથીલ ઘંપાના તેઓ પોતાના ભક્તોને લલુમાંથી ગુરુ બનાવવાને ઈચ્છુક હોય છે.

વિષ્ણુભગવાને એક વખત લક્ષ્મીજીને કહ્યું કે, હું તો મારા ભક્તોનો પણ ભક્ત છું; મારાથી મોટા મારા ભક્તો છે. એમ સંતો, ગુરુજનો પોતાના સાચા શરણાગત સેવકોના સેવક બની સંકટ સમયે સહાય કરી જાય છે. તેમની લાગણી કે પ્રેમ કદાચ નજરે જોઈ ન શકાય પરંતુ અનુભવી શકાય છે. જેટલા પ્રેમ કુટુંબીજનો પ્રત્યે રાખીએ એટલા પ્રેમ ગુરુ પ્રત્યે રાખવો જોઈએ; તેઓ પ્રેમ અને ભાવનાના ભુખ્યા છે.

સૂર્ય શેજ પ્રગટે છે, આલમાં ચંદ્ર-તારાઓ પ્રકાશે છે; આ પ્રકાશ જગતને અજવાળી શકશે પરંતુ મનખાદેહના અજ્ઞાન-અંધકારને હટાવી શકશે નહીં. મનના વિકાર અને અંતરનો અંધકાર સદ્ગુરુ પ્રતાપે જ દૂર થઈ શકે. તેમની ચરણરજ દષ્ટિના દેખાને દૂર કરનારી છે અને તેમની અમીદષ્ટિ પાવનકારી લેય છે. અવગ્નીન-પ્રાચીન દરેક સંતો-ભક્તોએ ગુરુમહિમા દર્શાવ્યા છે. સંત કબીર સાહેબે કહ્યું છે કે,

સબ ધરતી કાગઝ કરું, કલમ કરું બનરાઈ;
સાત સમુદ્ર મસી કરું, ગુરુ-ગુણ વિખા ન જાઈ.

(અનુસંધાન જુઓ પાન નં. ૩૦)

અમેરિકાનાં સંસ્મરણો

(શ્રીમતી એની (યુ. એસ. એ.)ની મુલાકાત - જુલાઈ ૧૯૮૨)

- યોગલક્ષ્મી

એની : મેં છૂટાછેડા લીધેલા છે. જે વખતે છૂટાછેડા લીધેલા તે વખતે મને ખૂબ દુઃખ થયેલું પણ અત્યારે એમ લાગે છે કે હું ખૂબ સુખી છું.

યોગલક્ષ્મી : જે ધર્મ અને તાત્ત્વિક દષ્ટિએ જોઈએ તો કુદરતી બધી કૃતિઓ - કાર્યો આપણને સુખ જ પહોંચાડવા માટે હોય છે. પણ તે વાત તરત આપણી સમજમાં નથી આવતી. તેથી આપણે ભય થઈ જઈએ છીએ. સુખની આપણી પોતાની એક વ્યાખ્યા હોય છે, જે અમૂર્ત અને અધોગ્ય હોય છે અને તે પ્રમાણે ન થતાં આપણે આપણને દુઃખી સમજવા લાગીએ છીએ. તે વાત એક દષ્ટાંતથી સમજાએ. માતા પોતાના બાળકને મીઠી મીઠી ચીજો ખવડાવે છે અને બાળક તે હોથે હોથે ખાય છે. માતા તેને બહુ વહાલી લાગે છે. પણ જ્યારે બાળકને પેટમાં દુખવા લાગે છે ત્યારે માતા તેને કડવી દવા પિવડાવે છે. તે વખતે માતા તેને દુઃખને જોવી લાગે છે. દુઃખને લાગવાના ભાગે પણ માતા તેને કડવી દવા પિવડાવ્યા વિના છોડતી નથી. કારણકે તે તેનું કલ્યાણ ઈચ્છે છે. તે જ પ્રમાણે કુદરત પણ આપણને અભુગમનું લાગનું હોય તેવું કરીને પણ આપણું કલ્યાણ કરે છે. તે સ્વસ્થ આપણને થોડા સમય પછી સમજમાં આવે છે અને ક્યારેક તો જીવનભર એ સ્વસ્થ આપણી સમજમાં આવતું નથી.

એની : આપ જન્મથી જ ભગવાન હતા કે પાછળથી ભગવાન થયા ?

યોગલક્ષ્મી : સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ વિચાર કરીએ તો એ સમજાય છે કે ભગવાનને જન્મવું જ નથી પડતું.

જે મહાપુરુષો પોતાના આરામ-વિરામ, સુખ-સગવડ, તન-મન-ધન બધું જ બીજાઓને સુખી કરવા માટે અર્પણ કરી દે છે તેને તે લોકો ભગવાન તરીકે નવાળે છે.

એની : જગતમાં શયતાન જેવું કાંઈ છે ? તે બાજતમાં આપનું શું કહેવું છે ?

યોગલક્ષ્મી : આપ દેવમાં માનો છો ? જે હા, તો દાનવ-શયતાન પણ છે. બન્ને સાપેક્ષ છે. જે રાત્રી છે તો દિવસ પણ છે. જે રાત્રી જ ન હોય તો શાની અપેક્ષાએ આપણે દિવસને 'દિવસ' કહી શકીએ ? આ દષ્ટિએ જોતાં પાપ-પુણ્ય, સત્ય-અસત્ય, સાદું-ખરાબ, દેવ-દાનવ વગેરે બધું જ છે. (તેઓ દરેક પ્રશ્નતા ઉત્તરે સાંભળીને ખૂબ પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરતાં હતાં અને તાલીઓ વગાડતાં હતાં.)

યોગલક્ષ્મી : આપ મારા પ્રશ્નોના ઉત્તરે સાંભળીને આનંદવિભાર થઈને ખુશીમાંથી ઊભાં નથી થઈ જતાં તે તેની સાબિતી છે કે મારી ગુજરાતી ભાષાનો અંગ્રેજીમાં વ્યાર્થ અનુવાદ નથી થઈ શક્યો. છતાં મારું કહેવાનું આપ ઘણું બધું સમજી શક્યાં છો તેનો મને સંતોષ છે.

એની : મારે આપને ઘણા પ્રશ્નો પૂછવા છે અને આપની પાસેથી ઘણું બધું જાણવું છે. તે માટે હું આપને ફરી મળીશ.

(આભાર કહીને, હસ્તધૂનન કરી અમે છૂટા પડ્યાં)

क्लेश, कर्म, कर्मों के फल और वासनाओं से विमुक्त ऐसा विशेष चेतन (वेही अकेला मात्र) अश्वर हैं। अश्वर संपूर्ण सर्वज्ञ हैं। अश्वर त्रिकालिन गुरुओं के भी गुरु हैं; काल से अुन का छेदन-भेदन नहीं हो सकता। अश्वर का नाम प्रणव (ओम्=ॐ) है। ओम् का मार्यक जप करने से आत्मसाक्षात्कार होता है और अन्तरायों का अभाव हो जाता है।

From :-
 ઓમગુરુ વ્રમસમર્પણ વ્યાનભિક્ષુ પરિવાર ટ્રસ્ટ,
 ૧૨૮, શ્રીકુંજ સોસાયટી, રન્નાપાર્કની પાછળ,
 ઘાટલોડિયા રોડ, ઘાટલોડિયા, અમદાવાદ-૧૧.

To,

પ્રકાશક અને પ્રાપ્તસ્થાન :
 ઓમગુરુ વ્રમસમર્પણવ્યાનભિક્ષુ પરિવાર ટ્રસ્ટ

૧૨૮, શ્રીકુંજ સોસાયટી, રન્નાપાર્કની પાછળ,
 ઘાટલોડિયા રોડ, ઘાટલોડિયા, અમદાવાદ-૧૧.

(રજિ. નં. ઈ/૪૪૧૬ તા. ૧૧-૫-૮૧)

આઈ.ટી.ઈ.યુ. ૮૦-૭૭ નં. એચ. ક્યુ. iii

૩૩-૪૩/૮૬-૮૭ માર્ચ ૧૯૮૯ સુધી

આધસંસ્થાપક તથા } પ. પૂ. ગુરુદેવ
 આધ્યાત્મિક વડા } શ્રી યોગભિક્ષુજી

ચેરમેન : શ્રી ભરતભાઈ દેસાઈ

જનરલ સેક્રેટરી : શ્રી વજુભાઈ પટેલ

ખજાનચી : શ્રી દેવચંદભાઈ વી. પટેલ

આજીવન ટ્રસ્ટી : ડૉ. સોમાભાઈ એ. પટેલ
 શ્રી શહિનભાઈ બી. સુખડિયા
 શ્રી દામોદરભાઈ એ. પટેલ

ટ્રસ્ટી : શ્રી પંકજભાઈ શાહ

શ્રી નૌધભાઈ વ્યાસ

શ્રી બિપિનભાઈ શાહ

ટ્રસ્ટના ઉદ્દેશો :

(૧) સર્વવ્યાપક પરમ સૂક્ષ્મ ચેતનતત્ત્વ કે જ્ઞેતુ નામ પ્રથ્વવઃ (ઓમ-કુંજ) છે તેની પ્રતીતિ બહુજનસમાજને કરાવવા પ્રયત્ન કરવો. (૨) 'યોગ'નો પ્રચાર, પ્રસાર અને સંશોધન કરવા પ્રયત્ન કરવો. (૩) સમાજનું નૈતિક ધારણ જીંચું સાવવા માટે આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો સાહિત્ય દ્વારા પ્રચાર અને પ્રસાર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. (૪) આ ઉપરાંત 'બહુજનહિતાય-બહુજનસુખાય' ને સગતાં કાર્યો જ્ઞેવાં કે જાણવણી, તબીબી સારવાર વગેરે કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો.

વાચકમિત્રોને :

'કુતમ્ભરા'ને સગતો પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવો.

શ્રી નૌધભાઈ વ્યાસ

૩, ગંગાધર સોસાયટી, રામબાગ પાછળ, મણીનગર,
 અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૮.

સુદ્રક : ઉમા પ્રિન્ટર્સ
 દરિયાપુર ચારરસ્તા, ટાવર પાસે, અમદાવાદ

ટાઇટલ : મોના આર્ટ પ્રિન્ટર્સ, ઓહવ, અમદાવાદ.

ફોન : ૮૮૭૨૨૩

સુખપૃષ્ઠ : શ્રી કિશોરભાઈ મકવાણા